

Sprekend leren

Didactische visie

Sprekend leren is een van de meest essentiële en tot nu toe onderbelichte aspecten van groepswork. Tijdens hun schoolloopbaan moeten leerlingen leren discussiëren, debatteren, presenteren, improviseren, een stukje toneel opvoeren en ga zo maar door. Daartoe moeten ze heel wat vaardigheden in huis hebben. Maar aan die vaardigheden gaat een basisvaardigheid vooraf, waarmee niemand van ons geboren wordt: samen op een efficiënte manier denken/spreken. In de klas betekent dit dat leerlingen moeten weten wat een zinvolle, opbouwende discussie is en hoe ze daarin zelf actief een rol kunnen hebben. Om te beginnen moeten ze kunnen luisteren. Ze moeten vragen kunnen stellen. En ze moeten argumenten kunnen geven als ze iets beweren. Helaas leren ze dat niet automatisch. Thuis niet en ook op school niet. Het is dan ook geen wonder dat niet minder dan 60 procent van alle groepswork hierop afknapt.

Goede en slechte groeps gesprekken

De Britse onderwijskundige prof. Neil Mercer, Universiteit Cambridge, observeerde in een aantal Engelse scholen hoe groepswork, meer bepaald de groepsgesprekken, verliepen. Via die observaties wilde hij nagaan hoe de gesprekken tussen de leerlingen verlopen en wat ze opleveren. Op die manier kwam hij tot de vaststelling dat er verschillende types groeps gesprekken bestaan. Hieronder vind je drie groeps gesprekken die dat duidelijk maken.

1. Lieven en Jeroen

Twee jongens van tien werken aan de computer. Ze proberen een puzzelprobleem op te lossen. Daarbij moeten ze bepalen op welke coördinaten van een stadsplan een olifant verstopt zit. Af en toe licht er als hint een vakje op.

Lieven: Ik weet hoe het moet!

Jeroen: *(naar het scherm starend)*. Nee, niet naar boven, naar beneden!

Lieven: Nee, dat kan niet.

Jeroen: Jawel.

Lieven: Ik weet waar hij zit. (*neemt de beurt over, maar vindt de olifant niet*)

Jeroen: Ik zei het toch: daar niet. (*neemt weer over, maar zonder succes*)

Lieven: Héhéhé...

Jeroen: Welke vakje ging er nu juist aan? Ik weet het niet.

Lieven: 1, 2, 3, 4, 5, 6. (*telt vakjes*)

Jeroen: Ik weet waar hij is.

Lieven: Ik ben er het dichtste bij.

Jeroen: (*telt vakjes*)

Lieven: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.

Jeroen: Ik ben er het dichtste bij, vakje 5.

Lieven: Dan moet het 1,8 zijn.

Jeroen: Nee 2, 8.

Lieven: Ach, zeg, doe het zelf! (*keert zich ostentatief af*)

2. Hannah, Noor en Aygul

Drie meisjes van twaalf werken aan de computer. Ze werken met software die wetenschappelijke fenomenen simuleert. Hun opdracht: isolerende materialen testen om geluid te dempen en nagaan welk materiaal dat het beste doet.

Hannah (*leest de instructies*). 'Stil nu. Welk materiaal isoleert geluid het best? Klik op 'meten' voor een geluidstest. Zie je een verschil op de grafiek?

Aygul Nee, geen kleren. Kijk welke materialen er nog zijn.

Hannah En toch zijn het kleren.

Aygul Ah, het zijn kleren.

Hannah Pff, jammer dat Stefanie er niet bij is, zij weet dat.

Aygul Metaal?

Hannah Oké, probeer dat maar.

Noor Probeer wat? Dat?

Hannah Nee, probeer 'glas'.

Aygul Ja.

Noor Nee.

Hannah Nu!

Aygul Meet!

Hannah Meten, ja. Houd de knop ingedrukt. (draait aan de volumeknop onderaan)

Aygul Opschrijven, we moeten de resultaten opschrijven.

Hannah Ja, doe dat.

Aygul Nee, ik schrijf niets op, hoor.

3. Meryem, Peter en Alana voeren een groeps gesprek over de transparantie van papier

Meryem: *(leest voor)* 'Formuleer een strategie om voor alle soorten papier te testen op hun transparantie.'

Alana: Peter, hoeveel papieren zakdoekjes dacht je weer nodig te hebben om licht tegen te houden?

Peter: Minstens tien. Papieren zakdoekjes zijn heel dun en het verslijt snel. Je kunt erdoor kijken, het licht schijnt erdoor.

Alana: Oké, dat klinkt goed. (tegen Meryem) Denk jij dat ook?

Meryem: Ja, want hij heeft het getest.

Alana: Nee, Meryem, je moet zeggen wat jij denkt. Hoeveel papieren zakdoekjes denk jij dat je nodig hebt om het licht tegen te houden?

Meryem: Euh, eerst dacht ik dat vijf genoeg was, maar nu...

Alana: En waarom dacht je dat?

Meryem: Omdat het... toen de leraar er een voor de overhead projector hield, je nog een beetje licht kon zien. Niet al het licht, maar toch nog veel. En dus dacht ik: misschien moet je er vijf nemen.

Alana: Dat is goed geredeneerd. Ik dacht zelf vijf à zeven zakdoekjes. Want normaal gezien, als je een zakdoekje thuis op een lamp legt, dan komt het licht erdoor, maar als je er nog eens vijf of zes bovenop legt, dan niet.

Ongetwijfeld heb je gemerkt dat de eerste twee gesprekken weinig tot niets opleveren: in de eerste maken de leerlingen ruzie, in de tweede geven ze elkaar gelijk om er snel vanaf te zijn. Maar in gesprek 3 gebeurt iets anders: hier wordt echte kennis uitgewisseld, kritisch nagedacht, positieve feedback gegeven. De kenmerken van de drie gesprekken leiden tot de volgende drie types:

Type 1: Competitiegesprek

- Er is veel onenigheid, iedereen beslist voor zichzelf.
- Er worden weinig pogingen ondernomen om bronnen te raadplegen of constructieve kritiek te geven.
- Veel interacties klinken als: 'Ja, dat is het' of 'Nee, dat is niet waar!'
- De sfeer is er een van competitie, niet van samenwerking.

Type 2: Cumulatief gesprek

- Elke leerling aanvaardt simpelweg wat een ander zegt 'om het te laten vooruitgaan'.
- Van kennis uitwisselen is weinig sprake, doorvragen of kritisch reageren gebeurt nauwelijks.
- De leerlingen herhalen elkaars ideeën of meningen, voegen er eventueel iets aan toe, maar evalueren ze niet of nauwelijks.

Het moet duidelijk zijn dat het competitiegesprek en het cumulatieve gesprek weinig of niets opleveren, integendeel. Het zijn deze twee soorten die leraren vaak doen afknappen op groepswork.

Blijft de derde soort over, het **exploratieve gesprek** (Mercer), dat ik **sprekend leren** ben gaan noemen. Enkel deze gespreksvorm geeft groepswork zijn meerwaarde. De kenmerken spreken voor zich:

Type 3: Exploratief gesprek

- Elke leerling luistert actief.
- Elke leerling stelt vragen.
- De leerlingen wisselen relevante informatie uit.
- Ideeën of meningen worden met argumenten in vraag gesteld.
- De leerlingen bouwen voort op wat eerder is gezegd.
- Elke leerling wordt aangemoedigd om een bijdrage te leveren.
- De leerlingen respecteren wat er gezegd wordt.

- Er heerst een sfeer van vertrouwen.
- De groep streeft een duidelijk doel na.
- De groep streeft naar een consensus.
- De groep toetst zijn antwoord aan de opdracht

Alleen via exploratieve gesprekken leren leerlingen echt van elkaar. Ze gaan *interdenken*, zoals Mercer zegt, naar analogie met woorden als *interactie* en *interesse*. En pas dan levert groepswork voldoende rendement. Maar... hebben leerlingen het in zich om zo'n gesprek te voeren? En wat is haalbaar voor hen?

Basisregels voor exploratieve gesprekken

Leerlingen krijgen de kunst om een exploratief gesprek te voeren niet van thuis mee. Ze worden er ook niet mee geboren. Als je dan weet dat groepswork, zeker bij probleemoplossende opdrachten, pas effectief is als het gesprek om een exploratieve manier verloopt, dan wordt duidelijk dat leerlingen deze gesprekstechniek op school moeten leren, en wel te beginnen in de basisschool. Omdat exploratieve gesprekken aan duidelijke voorwaarden moeten voldoen, kunnen kinderen en jongeren de technieken aanleren. Mercer & co. hanteren hiervoor de volgende **basisregels**:

1. Elke leerling heeft recht van spreken.
2. Elk idee, elke opinie geniet respect.
3. Iedereen kijkt/luistert naar elkaar.
4. Leerlingen geven en vragen argumenten. De cruciale vragen zijn 'Wat denk jij?' en 'Waarom denk je dat?'
5. Alle informatie wordt gedeeld.
6. Leerlingen aanvaarden dat je het eens/niet eens kunt zijn met een mening, dat hoort bij de aard van het gesprek.
7. Alle leden van de groep werken naar een consensus/conclusie toe.

Tot zover de principes, maar hoe breng je leerlingen zo ver? Daarvoor hebben we een didactiek van sprekend leren nodig.

Een didactiek van sprekend leren

Hoe leer je leerlingen exploratieve gesprekken met elkaar voeren? Dat pak je het best stapsgewijs aan:

1. Bewustwording
De leerlingen moeten zich bewust zijn van wat luisteren, spreken, vragen stellen enz. precies is. Dit vraagt tijd (een vijftal lessen), maar die verdien je dubbel en dik terug. Zeker in de eerste graad zijn deze lessen onontbeerlijk.

2. De basisregels introduceren

De leerlingen leren luisteren, vragen stellen, vragen beantwoorden, argumenten herkennen en zelf aanbrengen, feedback geven. Ze ontdekken zelf de basisregels van een exploratief gesprek.

3. De basisregels oefenen in concrete lessituatie

De leerlingen passen de regels toe. Als hulpmiddel hanteren ze tijdens hun groepswerk basisregelkaartjes. De leraar (of een leerling) analyseert het groepsgesprek met observatiekaartjes en geeft op basis daarvan feedback na het groepswerk. De leerlingen weten vooraf wat er op de observatiekaartjes staat.

Opmerking:

Het is mogelijk om de leerlingen zelf 'hun' basisregels te laten formuleren, bijvoorbeeld uit een langere lijst van mogelijke gespreksprincipes. Dat is zeker aangewezen als ze pas later met deze aanpak kennismaken of al enige maturiteit hebben ontwikkeld, bijvoorbeeld in de tweede of derde graad.

Los van deze aanpak bestaan er heel strikte manieren om ervoor te zorgen dat elke leerling evenveel aan bod komt tijdens groepsgesprekken. Daarvoor verwijst ik naar publicaties over de organisatie van groepswerk en coöperatief leren.

De cruciale rol van de leraar

Welke vorm van groepswerk je ook kiest, de meeste kinderen beseffen eigenlijk niet goed wat je van hen verwacht. Dat uit zich vooral op gesprekstechnisch vlak: de ene leerling begint meteen te praten maar houdt geen rekening met wat de andere groepsleden denken; de andere leerling probeert wel tussen te komen maar geeft het op als het niet meteen lukt. Hier wordt de cruciale rol van de leraar duidelijk. Alleen hij/zij kan de leerlingen bewust maken van wat sprekend leren vereist. Alleen hij/zij kan de kinderen beter leren luisteren en spreken. Wanneer de leraar daar inspanningen voor doet, zo blijkt uit de praktijk, is het effect aanzienlijk. Kinderen die aanvankelijk er het zwijgen toe doen, omdat ze meer timide zijn of zelfs minder taalvaardig, komen plots wel aan bod en leveren een positieve bijdrage tot het groepswerk.

Een van de belangrijkste manieren om de kwaliteit van luisteren spreken bij leerlingen te verbeteren, is door zelf het goede voorbeeld te geven. Dat noemt men *modelleren*. Je kunt dat zelf in een groepje doen. Een andere belangrijke ingreep is observeren en corrigeren: je voegt je als observator bij een groepje en stuurt het luisteren en spreken bij. Als je bijvoorbeeld merkt dat een leerling er maar niet in slaagt het woord te nemen of snel onderbroken wordt omdat zijn/haar uitleg niet meteen begrepen wordt, dan neem je even de rol van gespreksleider over. Je geeft ieder om beurten de kans om – zonder onderbroken te worden – input te geven. Vervolgens vraag je wat de leerling in kwestie denkt én waarom hij/zij dat denkt. Vervolgens kun je kort klassikale feedback geven met concrete voorbeelden.

Dergelijke eenvoudige ingrepen vragen weinig voorbereiding. De klaspraktijk heeft al bewezen dat zelfs minder verstandige kinderen waardevolle input geven in een groep die hen normaliter geen kans zou geven. Zo'n kind heeft dankzij de leraar meer effectief leren

luisteren en spreken; de drempel zal volgende keer minder hoog liggen. Eén ding is zeker: alle leerlingen kunnen efficiënt leren spreken en luisteren!

Bronnen

Inspiratie voor dit thema vond ik onder meer in:

- Coole, D. de & Valk, A. (2010), *Actief leren met taal. Didactische werkvormen voor het talenonderwijs*. Coutinho

Zo'n 70 actieve werkvormen voor lezen, luisteren, spreken, schrijven en woordenschat krijg je mee in dit praktijkboek. De werkvormen evolueren van eenvoudig en laagdrempelig naar complexer en richten zich vooral tot leraren NT2. Heel wat ideeën zijn ook bruikbaar in de doorsnee taalles, zeker als je wilt differentiëren.

- Dawes, L. (2010), *Creating a Speaking and Listening Classroom*. Routledge

Het principe is eenvoudig: geef leerlingen de kans om te praten over wat ze leren. Als kinderen met elkaar praten over leerstof, leren ze vragen stellen, uitleg geven, reflecteren en creatief denken. In dit praktijkboek zet Lyn Dawes met veel praktische voorbeelden en lesmateriaal de krijtlijnen uit van sprekend leren. De aangeleerde strategieën hebben intussen volop hun nut bewezen en zijn door wetenschappelijk onderzoek bevestigd. Enkel verkrijgbaar in het Engels..

- Dawes, L. & Sams, C. (2004), *Talk box: speaking and listening activities for learning at Key Stage 1*. Routledge

Dit praktijkboek geeft leraren strategieën en lesmateriaal waarmee ze jonge leerlingen (6-8 jaar) kunnen doen leren via exploratieve gesprekken, meestal in kleine groepen. Kinderen leren stap voor stap de basisregels voor exploratieve gesprekken. Zodra ze die onder de knie hebben kan de leraar exploratieve gesprekken in alle leerdomeinen inbouwen. Daws en Sams reiken hiervoor ruim een dozijn complete uitgewerkte lessen aan. De helft daarvan zijn vertaald en na bewerking in dit boek opgenomen. Enkel verkrijgbaar in het Engels.

- De Bruyne, E., Tondeur, J. & Van den Driessche, M. (2011) *De fysieke klasruimte als educatieve setting met betrekking tot ICT-gebruik*. Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Universiteit Gent.

Voor haar masterproef nam Ellen De Bruyne, student Pedagogische Wetenschappen aan de Universiteit Gent, foto's in 105 gewone klassen en 10 computerklassen van 12 Vlaamse lagere scholen. Ze sprak er ook met leraren. Doel van haar onderzoek: te weten komen in welke mate het gebruik van technologie in de klas samengaat met de manier waarop leraren hun klas inrichten. Een synthese met interview kun je lezen op www.ischoolmagazine.be (editie sept/okt/nov 2012, p. 11-13)

- Dirkse-Hulscher, S. & Talen A. (2007), *Het groot werkvormenboek*. Sdu Uitgevers

Nederlandse publicatie waarin de auteurs 120 actieve werkvormen beschrijven vanuit 16 rubrieken (doelen): kennismaken, uitwisselen, kennisoverdracht, informeren, discussiëren, beslissen, brainstormen, energizers, plannen, evalueren en reflecteren, vaardigheden oefenen en transfer. Het boek richt zich eerder tot bedrijven en de beschrijvingen van de werkvormen zijn niet altijd even duidelijk, maar inspirerend is het boek alleszins.

- Eernalsteen, V. (2004). *Peper en zout. Een bronnenboek voor intercultureel leren in de basisschool*. Steunpunt Intercultureel Onderwijs, Universiteit Gent

Hoe ga je om met verscheidenheid in je klas? Nog beter: hoe maak je van die diversiteit een meerwaarde? Welke werkvormen helpen je daarbij. In deze losbladige map krijg je tientallen

praktische werkvormen aangeboden, ingedeeld per doelgroep (kleuter-lager) en niveau (graden), waaronder ook ideeën voor groepswork.

- Hoogeveen, P. en Winkels, J. (2004), *Het didactische werkvormenboek: variatie en differentiatie in de praktijk*. Van Gorcum

Praktische groepsworkgids waarin de nadruk ligt op organisatie en structuur. Het eerste deel bevat achtergrondinformatie over bv. de relatie tussen didactische werkvormen en pedagogisch handelen aan bod. Welke werkvormen zet je op welk moment het beste in? Deel twee geeft vervolgens een uitgebreid overzicht van de verschillende soorten didactische werkvormen. De auteurs beschrijven onder meer tientallen soorten groepswork, inclusief de sterke en zwakke kanten ervan.

- Kagan, dr. Spencer (2010), *Coöperatieve leerstrategieën: research, principes en de praktische uitwerking*. Bazalt

Dr. Spencer Kagan verzamelt in dit uitgebreide maar bijzonder vlot lezend boek onderzoeksresultaten, principes en de praktische uitwerking van coöperatief leren voor leerlingen van alle leeftijden. Daarmee krijg je zowel de onderbouw van deze didactiek mee, als een werkkader met véél praktische voorbeelden. Alle aspecten van samenwerken leren komen aan bod. Een must voor wie leerlingen samenwerkend tot leren wil brengen.

- Mercer, N. en Littleton, K. (2007) *Dialogue and the Development of Children's Thinking*. Routledge

In dit boek krijg je de volledige theoretische achtergrond van sprekend leren. Uitgebreid onderzoek in Engelse scholen legt een nieuwe, baanbrekende relatie tussen spreken en het leren van kinderen. Enkel verkrijgbaar in het Engels.

- Paelman, F., Vleurick, A., Steunpunt ICO, (2005), *Clim - De kracht van de leerkracht*. De Boeck

en

Paelman, F. (2004). *CLIM-Wijzer voor het secundair onderwijs*. De Boeck

CLIM of Coöperatief Leren In Multiculturele groepen is een werkwijze die twee doelen van groepswork met elkaar combineert: leerrendement en sociale vaardigheden. Leerlingen werken samen via een informatiekloof (ieders input is evenwaardig en essentieel), oefenen de verschillende functies die groepswork met zich meebrengt (verslaggever, voorzitter, infochef enz.) en evalueren elkaar nadien. CLIM heeft zijn waarde in de praktijk uitvoerig bewezen, vooral in het basisonderwijs. Er zijn CLIM-Wijzers en ondersteunende publicaties voor alle onderwijsniveaus, van kleuter tot hoger pedagogisch onderwijs.

- Peeters, I., Standaert, R., Stroobants, I., Troch, F. (2012), *Leren en onderwijzen. Inleiding tot de algemene didactiek*. Acco

Vijfde editie van het standaardwerk over algemene didactiek en verplichte leerstof in heel wat lerarenopleidingen. De auteurs behandelen ongeveer alle denkbare aspecten van lesgeven: van lesvoorbereiding tot evaluatie. De vijfde herziene editie sluit aan bij de basiscompetenties en de beroepsprofielen van het lerarenberoep.